

Bezpečnost škol jako aktuální téma současného kriminologického výzkumu¹

JUDr. PhDr. Jana Firstová, Ph.D., LL.M, MBA

Abstrakt:

Bezpečnost škol je klíčovým faktorem pro zajištění kvalitního vzdělávání a zdravého vývoje žáků a studentů. Tento příspěvek se zaměřuje na analýzu různých aspektů bezpečnosti škol, včetně fyzické, psychické a kybernetické bezpečnosti, a na legislativní východiska, která tuto oblast upravují. Bezpečnost škol je též stále více vnímána jako klíčová oblast pro kriminologický výzkum, vzhledem k rostoucímu výskytu různých rizikových faktorů, jako je školní násilí, šikana, kyberšikana a jiné formy kriminality. Tento příspěvek prezentuje mimo jiné též výzkumný projekt dotýkající se tohoto velice aktuálního tématu s užším zaměřením na zjišťování pocitu bezpečí pedagogických pracovníků v českých školách a školských zařízeních.

Abstract:

School safety is a key factor in ensuring quality education and the healthy development of students. This paper focuses on analyzing various aspects of school safety, including physical, psychological, and cyber safety, as well as the legislative frameworks that govern this area. School safety is also increasingly seen as a critical area for criminological research, due to the rising prevalence of various risk factors such as school violence, bullying, cyberbullying, and other forms of crime. Among other things, this paper presents a research project addressing this highly relevant topic, with a narrower focus on investigating the sense of safety among educational staff in Czech schools and educational institutions.

Klíčová slova: bezpečnost, bezpečnostní incident, pocit bezpečí, škola, školské zařízení, výzkum

Keywords: safety, security incident, sense of security, school, educational facility, research.

Úvod

Bezpečnost škol a školských zařízení se stává čím dál více aktuálním tématem současné doby. Ještě před pár lety bylo školní prostředí považováno za prostředí, ve kterém platí normy a pravidla daleko silněji, intenzivněji než v jakémkoli jiném prostředí. Předpokládali jsme, že děti ve škole respektují nastavená pravidla ve větší míře než například v rodině, mezi vrstevníky,

¹ Příspěvek je dílčím výstupem Výzkumného projektu *Pocit bezpečí ve školách a školských zařízeních*. IFBM, doba realizace 2025-2026. Odpovědná řešitelka: JUDr. PhDr. Jana Firstová, Ph.D., LL.M, MBA

při trávení volného času, kdy jsou pravidla v řadě případů nastavena daleko volněji. Autorita pedagogického pracovníka byla považována za naprostou samozřejmost. Situace se bohužel za posledních pár let poněkud změnila. Dnes a denně se setkáváme ve školním prostředí s porušováním sociálních norem, neresepektováním autorit, bohužel však v řadě případů též se skutky v rámci, kterých dochází až k porušování norem právních.

Kompetentní orgány se sledování rozličných projevů rizikového chování na školách systematicky věnují. Specifická pozornost je v posledních letech věnována primárně problematice šikany ve všech jejích rozličných podobách. Dle zprávy České školní inspekce z roku 2023² vyplývá, že na 57 % oslovených základních škol byla v posledních třech letech řešena šikana mezi žáky. Na středních školách to bylo u 63 % oslovených škol. Ojedinelými případy pak nejsou případy šikany žáků ve směru k pedagogickým pracovníkům. Tyto byly v rámci šetření České školní inspekce detekovány v 7 % případů jak na školách základních, tak i na školách středních. Nejčastěji se dle sdělení školních metodiků prevence jedná o různé nadávky, výsměch, ponižování apod. tedy projevy verbální šikany, dále pak zaznamenávají kyberšikanu prostřednictvím sociálních sítí či webových stránek. Ojedinelou záležitostí však nejsou též projevy fyzické agrese jako je bití či kopání. V souvislosti se zpracovávaným tématem je však na tomto místě nutné zdůraznit, že se jedná pouze o případy, které byly ze strany škol detekovány a řešeny. Prezentována je tak pouze část toho, co vše se ve školním prostředí v oblasti rizikového chování žáků skutečně odehrává. Odborná veřejnost hovoří o tzv. vrcholu ledovce a apeluje na širší včasnou detekci v zájmu efektivnějšího řešení předmětného problému.

Bezpečnostní aspekty škol

Chceme-li se zabývat bezpečností škol komplexně, je třeba si uvědomit, že se jedná o velmi složitou problematiku zahrnující širokou škálu preventivních, ochranných a krizových opatření. Na těchto se musí podílet v součinnosti celá řada subjektů. Nejedná se tedy jen o odpovědnost samotných manažerů škol a školských zařízení, ale předpokládá se zapojení dalších aktérů, mezi které patří subjekty sociální kontroly v celé její šíři – zřizovatel, policie, sociální

² Česká školní inspekce. *Hodnocení rizikového chování žáků základních a středních škol se zaměřením na oblast kyberšikany. Tematická zpráva*. Praha: ČŠI, 2023. ISBN 978-80-88492-22-1.

pracovníci, manažeri prevence kriminality a souvisejících sociálně patologických jevů, školská poradenská zařízení a v neposlední řadě též jednotliví pedagogičtí pracovníci či rodiče.

Smyslem zajištění bezpečnosti škol a školských zařízení je zajištění ochrany žáků, učitelů a dalších pracovníků školy před různými hrozbami. Bezpečnost školy je však vždy individuální záležitostí. Při hodnocení bezpečnosti školy a nastavování adekvátních bezpečnostních opatření je nezbytně nutné reflektovat její specifika, lokalizaci, typ a také dostupnost zdrojů. U každé školy či školského zařízení se tyto budou více či méně lišit.

Za účelem nastavení efektivního bezpečnostního systému každé školy či školského zařízení se musíme primárně zabývat otázkou hodnocení tzv. fyzické bezpečnosti. Fyzická bezpečnost školy zahrnuje soubor opatření a zásad zaměřených na ochranu školních budov, školního areálu, žáků, pedagogických pracovníků a ostatního personálu před fyzickými hrozbami a nebezpečnými situacemi. V tomto kontextu se musíme zabývat jak prevencí, tak i reakcí na rozličné krizové situace. Jedná se o širokou škálu opatření, která mají zajistit ochranu před fyzickými hrozbami, násilím a dalšími mimořádnými událostmi, které mohou ve školním prostředí nastat. Metodické doporučení Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy /dále jen MŠMT/ - Minimální standard bezpečnosti v regionálním školství v této souvislosti hovoří o ochraně před bezpečnostními incidenty a mimořádnými událostmi primárně zapříčiněnými úmyslným působením člověka.

V souvislosti s řešením fyzické bezpečnosti objektů, školy a školská zařízení nevyjímaje řešíme obligatorně opatření prostorová, organizačně-technická, personální a v neposlední řadě též opatření v oblasti zpracované dokumentace. Na prvním místě nás napadne samotné zabezpečení budovy, areálu školy. Samotný areál školy, školského zařízení může být velmi rozsáhlý. Často škola disponuje několika budovami, samostatně stojícími, či vzájemně propojenými složitými a členitými chodbami, průchody apod. Posouzení fyzické bezpečnosti s ohledem na zabezpečení budov tak může být komplikovanější. Vždy však u každého objektu řešíme tzv. bezpečný perimetr. Objekt školy by měl být jasně definované hranice, individuálně, dle místních podmínek se též doporučuje oplocení areálu, objektu s jasně určenými, označenými vchody určenými pro vstup do školy či školského zařízení. Ideální řešení je stanovení jednoho hlavního, monitorovaného vchodu do školy a dalších nouzových východů, které umožňují rychlou evakuaci v případě potřeby. Školy již v současné době využívají řadu opatření, jež zajišťují, že do školní budovy mají přístup pouze oprávněné osoby. Jedná se často o kombinaci mechanických, elektronických a personálních prvků fyzické ochrany. V zájmu

zajištění bezpečného školního prostředí je vždy nezbytně nutná pravidelná kontrola, evaluace a aktualizace nastavených prvků fyzické bezpečnosti.

Vedle fyzické bezpečnosti se čím dál častěji v souvislosti se školami diskutuje též téma bezpečnosti psychické, psychologické. Psychická zátěž v současné společnosti stoupá. Psychická kondice dnešní mládeže není vůbec dobrá. Dle monitoringu³ Národního ústavu duševního zdraví projevilo 30 % dotazovaných žáků devátých tříd znaky ukazující na středně těžké až těžké úzkosti. U čtyř z deseti oslovených žáků se navíc objevují známky středně těžké až těžké deprese. Obecně je zatíženost dvakrát vyšší u dívčí populace než u chlapců. Tyto skutečnosti nepodceňuje ani Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které se ve Strategii 2030+ a dalších strategických dokumentech věnuje intenzivní podpoře duševního zdraví formou různých aktivit a intervencí. Jedná se například o rozvoj školních poradenských pracovišť, preventivní aktivity ve školách a podporu nespécifické primární prevence. Rozvíjejí se programy zaměřené na prevenci šikany a diskriminace, podporu zdravého a respektujícího chování mezi žáky, programy zaměřené na zlepšení duševního zdraví a podporu žáků, kteří se potýkají s psychickými problémy. Tématem na školách se stává též efektivní komunikace a otevřenost s cílem vytváření otevřené atmosféry, kde se žáci nebo učitelé nebojí nahlásit případné problémy nebo obavy.

Řešíme-li otázku bezpečnosti škol a školských zařízení nesmíme v kontextu dynamicky se rozvíjející informační společnosti opomenout bezpečnost kybernetickou. V souvislosti s výše uvedeným nás na prvním místě zřejmě napadnou otázky související s prevencí ve škole se často vyskytující kyberšikany. Patří sem bezesporu programy zaměřené na ochranu žáků, ale též pedagogických pracovníků před kyberšikanou a nevhodným chováním online. Žáky bychom měli vést k bezpečné používání technologií. K tomu nám slouží řada aktivit realizovaných ve školním prostředí vedoucích k odpovědnému používání internetu a školních zařízení, např. tabletů, počítačů. Nesmíme zapomínat též na zabezpečení školní sítě proti útokům. S tímto úzce souvisí též další oblast školní kybernetické bezpečnosti, a to ochrana osobních údajů. Zabezpečení školních informačních systémů a databází, aby byla chráněna osobní data žáků, učitelů a dalších pracovníků školy je neméně důležitou oblastí bezpečnosti škol a školských zařízení.

³ Národní monitoring duševního zdraví žáků na základních školách v České republice. Národní ústav duševního zdraví. 2023. Dostupné na: <https://www.nudz.cz/media-pr/tiskove-zpravy/narodni-monitoring-dusevniho-zdravi-deti-40-vykazuje-znamky-stredni-az-tezke-deprese-30-uzkosti-odbornici-pripravuji-preventivni-opatreni>

Jak již bylo uvedeno výše, téma bezpečnosti je velmi široké. V souvislosti s bezpečností škol a školských zařízení bychom mohli na tomto místě dále řešit neméně důležité oblasti jako jsou např. dopravní bezpečnost – související s ochranou žáků při cestě do školy a zpět – autobusy, přechody pro chodce, bezpečné parkování pro rodiče přepravující děti do školy osobními auty apod. Zdravotní bezpečnost je také velmi aktuální téma zabývající se školením učitelů a personálu v poskytování první pomoci, dostupností lékárníček a defibrilátorů., dodržováním hygienických opatření v zájmu prevence šíření infekčních onemocnění atd. V kontextu tématu tohoto příspěvku však tyto oblasti bezpečnosti škol zmiňujeme pouze okrajově.

Téma, které je však nutné v souvislosti, s již výše uvedeným zmínit je tzv. legislativní a administrativní bezpečnost. Vytvoření a implementace bezpečnostních politik a zásad týkajících se bezpečnosti, které jasně vymezují, jak jednat v krizových situacích je úkolem každého odpovědného manažera. Bezpečnostní politika školy má vytvořit jasné a efektivní postupy pro zajištění ochrany před fyzickými, psychickými a kybernetickými hrozbami, a zároveň pro prevenci bezpečnostních incidentů, rizikových, mimořádných situací, násilí, šikany a dalších nežádoucích jevů. Cílem bezpečnostní politiky je nejen zajistit ochranu zdraví a života osob, ale také vytvořit pozitivní a podporující školní prostředí, kde se žáci cítí bezpečně, jsou motivováni k učení a rozvoji a mají přístup k potřebným podpůrným službám v případě problémů. Pro efektivní řízení bezpečnosti škol a školských zařízení doporučuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ve svém metodickém doporučení Minimální standard bezpečnosti v regionálním školství vedení této dokumentace:

- Bezpečnostní analýza včetně vyhodnocení ohroženosti
- Evidence bezpečnostních incidentů
- Bezpečnostní plán
- Koordinační plán
- Karta školy pro součinnost se složkami IZS při mimořádné události či bezpečnostním incidentu
- Plán sekundární a terciální intervence

V souvislosti s vedením této doporučené bezpečnostní dokumentace je třeba mít na paměti, že se jedná o je živé dokumenty, které se musí pravidelně aktualizovat a přizpůsobovat novým hrozbám a změnám v prostředí školy.

Legislativní východiska bezpečnosti škol a školských zařízení

S ohledem na rozsáhlost problematiky bezpečnosti škol a školských zařízení popsanou výše, lze očekávat, že legislativa upravující její dílčí oblasti ve vzájemné provázanosti bude zasahovat do různých odvětví práva, a to apriori práva veřejného, ale též práva soukromého. Právní úprava se bude dotýkat především ochrany života, zdraví, bezpečnosti a práv žáků, pedagogických pracovníků a dalších osob ve školním prostředí. Legislativa v oblasti školní bezpečnosti je určena národními i evropskými právními předpisy a implementuje standardy v různých oblastech. Základní legislativní rámec nám dávají ústavní normy.

Ústava České republiky⁴ garantuje právo na vzdělání, ochranu zdraví a osobní svobody. Právo na bezpečné vzdělání a ochranu před jakýmkoli nebezpečím, včetně násilí a šikany je zakotveno v Listině práv a základních svobod⁵.

Školská legislativa jakožto soubor právních předpisů, zákonů, vyhlášek, nařízení a dalších právních aktů, které upravují oblast školství a vzdělávání, stanoví pravidla pro organizaci, řízení a financování škol, vzdělávací procesy, práva a povinnosti žáků, pedagogů, dalších pracovníků školy i rodičů, a také pravidla týkající se bezpečnosti, ochrany zdraví a dalších aspektů školní činnosti. Školský zákon⁶ upravující zásady a cíle vzdělávání, právní postavení škol a v neposlední řadě též práva a povinnosti dotčených osob se dotýká otázek bezpečnosti škol a školských zařízení velmi okrajově. Zmínit lze na tomto místě především povinnosti žáků dle ustanovení § 22 k dodržování školního a vnitřního řádu, předpisů a pokynů školy za účelem ochrany zdraví a bezpečnosti. Ochranu před fyzickým násilím, psychickým nátlakem pedagogů upravuje ustanovení § 22a školského zákona. Povinnost zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví žáků ve školách a školských zařízeních najdeme v ustanoveních § 22b Povinnosti pedagogických pracovníků a § 29 Bezpečnost a ochrana zdraví ve školách. Opomenout nelze ani ustanovení dotýkající se školního a vnitřního řádu. Školský zákon provádí řada vyhlášek upravující specificky vybrané dílčí oblasti školství. Na tomto místě je vhodné zmínit především Vyhlášku č. 72/2005 sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Opomenout nelze též řadu metodických doporučení souvisejících s předmětnou problematikou, jako jsou např. Metodický pokyn k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních zřizovaných

⁴ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

⁵ Usnesení č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky.

⁶ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, v platném znění.

Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (č.j.: 37014/2005-25), Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (MŠMT č.j.: 21291/2010-28), či již několikrát zmiňované Metodické doporučení Minimální standard bezpečnosti v regionálním školství (MŠMT č.j.:19322/2024-4). Poslední zmiňovaná metodika odkazuje pro efektivní zajištění bezpečnosti škol a školských zařízení na metodické materiály Ministerstva vnitra ČR vztahující se k ochraně měkkých cílů⁷ (Základy ochrany měkkých cílů, Vyhodnocení ohroženosti měkkého cíle, Bezpečnostní plán měkkého cíle, Metodika koordinace měkkého cíle pro fázi po bezpečnostním incidentu).

Ve vztahu k zajištění bezpečnosti škol je nutné brát v potaz též další odvětví práva. Zaměříme-li svou pozornost na trestně právní předpisy, lze v této souvislosti uvést trestní zákoník⁸, který se zaměřuje na ochranu žáků, pedagogických pracovníků a dalších osob před různými formami nelegálního jednání, jako jsou násilí, ohrožení zdraví, šikana, sexuální zneužívání, nebo jiné trestné činy, které mohou ve školním prostředí nastat. Trestní zákoník tedy přispívá k zajištění bezpečnosti ve školách tím, že stanoví trestní odpovědnost za jednání, které ohrožuje bezpečnost ve školách a školských zařízeních. V souvislosti s odvrácením nebezpečí, přímo hrozícího nebo trvajících útoku na zájem chráněný trestním zákonem musíme zmínit též instituty krajní nouze (§ 28 tr. zák.) a nutné obrany (§29 tr. zák.). Omezení osobní svobody osoby, přistižené při trestném činu nebo bezprostředně poté kýmkoli tzv. občanské zadržení upravuje trestní řád⁹ v ustanovení § 76 odst. 2. Obdobně lze zmínit též instituty práva správního §24 Krajní nouze, § 25 Nutná obrana dle zákona č. 250/2016 Sb. o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. Uplatnění správního a trestního práva ve školách je klíčové pro prevenci, včasnou intervenci a ochranu práv a bezpečnosti všech účastníků vzdělávacího procesu.

Vztahy mezi zaměstnavateli a zaměstnanci, a to včetně pracovních podmínek, práv a povinností obou stran upravuje v českém právním řádu pracovní právo. Ve vztahu k bezpečnosti škol se pracovní právo zaměřuje na ochranu zdraví a bezpečnosti jak pro pedagogické pracovníky, tak pro další pracovníky školy. Zajištění bezpečnosti práce je v tomto kontextu povinností školy jako zaměstnavatele a platí pro všechny osoby, které ve škole vykonávají práci (pedagogické pracovníky, školní personál, administrativní pracovníky, školníky atd.). Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce upravuje v hlavě páté bezpečnost a ochranu zdraví při práci. V této souvislosti je možné zmínit primárně ustanovení § 102 *Zaměstnavatel je povinen vytvářet bezpečné a zdravé*

⁷ Metodiky pro ochranu měkkých cílů jsou dostupné na <https://mv.gov.cz/clanek/ochrana-mekkych-cilu.aspx>

⁸ Zákon. Č. 40/2009 sb., Trestní zákoník, v platném znění.

⁹ Zákon č. 141/1961 Sb., Zákon o trestním řízení soudním, v platném znění.

neohrožující pracovní prostředí a pracovní podmínky vhodnou organizací bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a přijímáním opatření k předcházení rizikům. a násl. Pracovní právo se tak ve vztahu k bezpečnosti škol zaměřuje na ochranu zdraví a bezpečnosti všech zaměstnanců školy. To zahrnuje povinnosti školy zajistit bezpečné pracovní prostředí, pravidelně školit zaměstnance v oblasti bezpečnosti, hodnotit pracovní rizika a přijímat preventivní opatření. Zajištění bezpečného pracovního prostředí a ochrany před rozličnými riziky je klíčové pro bezpečné fungování školy a pohodu všech pracovníků, což přímo ovlivňuje i celkovou bezpečnost žáků.

Z oblasti soukromého práva v kontextu zajištění bezpečnosti škol a školských zařízení lze zmínit vybraná ustanovení občanského zákoníku¹⁰. Ustanovení § 2905 upravuje institut nutné obrany: *„Kdo odvrací od sebe nebo od jiného bezprostředně hrozící nebo trvajících protiprávní útok a způsobí přitom útočnickovi újmu, není povinen k její náhradě. To neplatí, je-li zjevné, že napadenému hrozí vzhledem k jeho poměrům újma jen nepatrná nebo obrana je zcela zjevně nepřiměřená, zejména vzhledem k závažnosti újmy útočníka způsobené odvracením útoku.“*. Obdobně lze využít pro odvracení hrozícího nebezpečí institut „Krajní nouze“ , a to dle ustanovení § 2906 OZ. V aplikační praxi se pak můžeme často setkat též s využitím ustanovení upravujících odpovědnost za škodu.

V souvislosti se zajišťováním bezpečnosti škol a školských zařízení nesmíme opomenout právní předpisy z oblasti požární ochrany.¹¹ Požární ochrana je klíčovým prvkem bezpečnosti ve školách, protože školy jsou veřejnými zařízeními, kde se shromažďují děti a mladiství, a jakýkoliv požární incident by mohl mít vážné následky. V rámci zajištění bezpečnosti škol je důležité dodržovat specifické požární předpisy, které stanovují povinnosti škol a zodpovědných osob za prevenci požárů, včasnou reakci na požární situace a ochranu osob v případě požáru. Zajištění fyzické bezpečnosti školy či školského zařízení může v některých případech narážet na opatření k zajištění požární ochrany např. způsob otevírání dveří, nouzové východy apod. Je nutné, aby bezpečnostní opatření byla v souladu s požárně bezpečnostními opatřeními objektu.

V případech mimořádných událostí, které ohrožují zdraví a životy žáků, pedagogického i nepedagogického personálu školy či školského zařízení je třeba mít na paměti též Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému, který stanovuje, jakým způsobem by měla škola, školské zařízení spolupracovat s jednotlivými složkami integrovaného záchranného

¹⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, v platném znění.

¹¹ Zákon č. 133/1985 Sb., o požární ochraně, v platném znění. Vyhláška č. 246/2001 Sb., o stanovení podmínek požární bezpečnosti a výkonu státního požárního dozoru.

systemu a jakým způsobem jsou zapojeny při řešení krizových situací ve školním prostředí. Jako příklad lze na tomto místě uvést evakuační plán školy. Každá škola musí mít evakuační plán, který je součástí širšího krizového plánu školy. Tento plán musí být pravidelně aktualizován a školený personál musí být s tímto plánem seznámen. V rámci evakuace je kladen důraz na bezpečný odchod žáků a zaměstnanců školy v případě nebezpečí. K tomu je nezbytné, aby byla zajištěna součinnost se složkami integrovaného záchranného systému, které pomáhají při evakuaci a dalším zajištění bezpečnosti. Zákon o integrovaném záchranném systému je tak jedním z klíčových pro zajištění efektivní ochrany životů a zdraví žáků i zaměstnanců škol a školských zařízení v případě krizových situací.

Legislativní proces se neustále vyvíjí a přizpůsobuje aktuálním potřebám společnosti, měnícím se politickým, sociálním, ekonomickým a technologickým podmínkám. Je tak nezbytně nutné, aby školy a školská zařízení pravidelně aktualizovaly a přizpůsobovaly své bezpečnostní politiky a postupy aktuálním právním normám.

Téma pro kriminologický výzkum

Školní prostředí je často prostředím realizace řady, rozličně zaměřených společenskovedních výzkumných aktivit. Jedná se o oblast, která nabízí širokou škálu výzkumných možností napříč různými disciplínami, jako jsou sociologie, psychologie, pedagogika, politologie a v neposlední řadě též kriminologie. Škola je nejen institucí zaměřenou na vzdělávání, ale také sociálním mikrosvětlem, v němž se prolínají různé vlivy, interakce a dynamiky, které mohou být zkoumány z různých úhlů pohledu.

Pro kriminologický výzkum je bezpečnost školy velice relevantním a aktuálním tématem. Toto téma může nabídnout hlubší pohled na různé aspekty bezpečnosti v prostředí škol, včetně prevence kriminality, prevence násilí a dalších nebezpečných jevů, které mohou ovlivnit studenty, pedagogy a širší školní komunitu. V kriminologickém výzkumu je možné se zaměřit na různé dimenze bezpečnosti školy, včetně analýzy kriminality a souvisejících sociálně patologických jevů ve školním prostředí, výzev pro školní autority a prevenci nežádoucího chování, zkoumání vlivu školní kultury a prostředí na chování studentů a hodnotu školních politik v ochraně žáků a studentů před různými riziky. Kriminologický výzkum tak může pomoci vytvářet efektivní strategie pro ochranu a zajištění bezpečného prostředí pro všechny, kteří se ve škole, školském zařízení pohybují.

Jedním z tradičních témat kriminologického, viktimologicky¹² orientovaného výzkumu je pocit bezpečí. Tato problematika se též stala ústředním tématem výzkumného projektu řešeného Institutem forezních, bezpečnostních studií a managementu.

Výzkumný projekt „Pocit bezpečí ve školách a školských zařízeních“

Cílem výzkumného projektu s názvem „Pocit bezpečí ve školách a školských zařízeních“ je analyzovat a pochopit subjektivní vnímání bezpečí pedagogických pracovníků ve školním prostředí, identifikovat faktory, které ovlivňují jejich pocit bezpečí, včetně vlivu organizačních, fyzických a psychosociálních podmínek školy či školského zařízení. Cílem projektu je též analýza a hodnocení účinnosti a adekvátnosti ve škole nastavených stávajících bezpečnostních opatření, jež mají přispívat k vytvoření bezpečného a podpůrného pracovního prostředí. Pozornost bude zaměřena na to, jak pedagogové vnímají účinnost těchto opatření a co oni samotní navrhuji ke zlepšení zajištění jejich větší ochrany ve školním prostředí.

Pro realizaci projektu byla zvolena kombinace kvalitativních a kvantitativních metod, jež zajistí jak konkrétní, numerické údaje o bezpečnosti ve škole, tak hlubší, kvalitativní vhled do subjektivního vnímání pedagogů a efektivity zavedených opatření.

V prvotní fázi bude využito především dotazníkové šetření zaměřené na hodnocení bezpečnosti na školách ze strany pedagogických pracovníků. Dotazníky obsahují uzavřené otázky, které hodnotí různé aspekty bezpečnosti, například pocit fyzické a psychické bezpečnosti, vnímání efektivity stávajících bezpečnostních opatření nebo úroveň podpory ze strany školního vedení. Součástí dotazníků jsou i otevřené otázky umožňující získání cenných kvalitativních dat, jež mohou poskytnout hlubší pohled na názory, postoje nebo zkušenosti respondentů.

Zároveň bude realizováno shromažďování a analýza kvantitativních údajů o výskytu násilí nebo jiných incidentů, které mohou ovlivňovat pocit bezpečí pedagogů (například počet incidentů ve škole, výskyt psychického a fyzického napadení, využívání krizových opatření) včetně vyhodnocování efektivity implementovaných bezpečnostních opatření na základě těchto dat.

Analyzována bude též školní dokumentace a politiky, krizové plány, směrnice a další dokumenty dotýkající se problematiky bezpečnosti s cílem ověření, jak jsou bezpečnostní opatření na školách nastavena a zda odpovídají aktuálnímu stavu.

¹² Viktimologie chápána jako součást kriminologické nauky

S cílem hlubšího porozumění tomu, jak pedagogičtí pracovníci vnímají nastavená bezpečnostní opatření a jejich návrhům ke zlepšení stávající situace budou následně využity individuální polostrukturované rozhovory a skupinová diskuse (Focus group).

Vzorek respondentů by měl poskytnout široký a reprezentativní pohled na bezpečnostní otázky ve školách, odhalit klíčové faktory ovlivňující pocit bezpečí pedagogů a umožnit hodnocení stávajících bezpečnostních opatření. Pro tento projekt tak byl zvolen stratifikovaný výběr, který zajistí zahrnutí různých typů škol a pedagogů v rámci vzorku, čímž se minimalizuje bias.

Očekávané dopady /výsledky/ projektu: U účastníků projektu a dalších dotčených subjektů (žáci, rodiče) mohou přinést zlepšení komunikace, bezpečnosti a důvěry ve školní prostředí. Na úrovni partnerů a školního managementu mohou výsledky sloužit jako nástroj pro zlepšení politických a organizačních rozhodnutí. A konečně, na úrovni místa může výzkumný projekt vést k vytváření bezpečnějších, příjemnějších a podpůrnějších školních prostředí, která podporují zdravý a rozvojový proces pro všechny zúčastněné. Výsledky výzkumného projektu by měly přinést doporučení pro zefektivnění bezpečnostních praktik a zajištění bezpečného a podporujícího školního prostředí pro všechny pedagogické pracovníky, ale nejen pro ně.

Zajištění viditelnosti a prezentace výsledků výzkumného projektu je vždy klíčové pro šíření poznatků a zajištění jejich využití v praxi. Za tímto účelem budou využity různé komunikační a marketingové nástroje, které umožní výsledky projektu dostat k širokému okruhu zainteresovaných osob, jako jsou školy, učitelé, rodiče, místní komunity, odborníci, politické orgány a další. Výsledky, průběžné i finální budou publikovány v odborných a veřejných médiích, na odborných konferencích, které se zaměřují na školství, bezpečnost dětí, pracovníků ve školství, prevenci sociálně patologických jevů nebo duševní zdraví. Plánujeme organizování seminářů a workshopů pro učitele, ředitele škol a další pedagogické pracovníky, kde budou prezentovány výsledky a doporučení, jak implementovat změny do školního prostředí. Kromě těchto tradičních metod budou využity i moderní digitální platformy a sociální média pro šíření výsledků.

Projekt zaměřený na zjišťování pocitu bezpečí u pedagogických pracovníků představuje první fázi komplexního výzkumného úsilí Institutu forenzních, bezpečnostních studií a managementu, jehož cílem je získat ucelený pohled na bezpečnostní klima ve školách z pohledu pedagogů. Tento výzkum se soustředí na faktory, které ovlivňují jejich pocit bezpečí. Výzkum zaměřený na zjišťování pocitu bezpečí u žáků/studentů škol bude na tento první projekt navazovat a rozšíří jej o perspektivu žáků/studentů, kteří jsou klíčovými aktéry školního

prostředí. Tento druhý výzkum se zaměří na to, jak žáci/studenti vnímají bezpečnost ve škole, jaké mají zkušenosti s šikanou, násilím nebo jinými formami ohrožení, a jak tyto faktory ovlivňují jejich duševní a emocionální pohodu.

Oba projekty budou úzce propojené, protože pocit bezpečí pedagogů a žáků/studentů je vzájemně závislý a ovlivňuje celkové klima školy. Zjištění o pocitu bezpečí u pedagogů poskytují cenný kontext pro pochopení, jak školní prostředí, organizace školy, vztahy mezi učiteli a žáky a celková školní atmosféra ovlivňují pedagogy v jejich profesní roli. Výsledky tohoto výzkumu mohou naznačit, jaký vliv má pocit bezpečí pedagogů na jejich schopnost efektivně řídit třídy, řešit konflikty a podporovat zdravé vztahy mezi žáky. Naopak, výsledky výzkumu o pocitu bezpečí u žáků/studentů mohou pomoci lépe pochopit, jakým způsobem vnímání bezpečnosti žáky/studenty ovlivňuje i chování pedagogů. Pokud žáci prožívají školní prostředí jako nebezpečné nebo nehostinné, může to mít negativní vliv nejen na jejich školní výkon, ale i na vztahy s pedagogy, což následně ovlivňuje pracovní podmínky a pohodu učitelů.

Spojení výsledků obou výzkumů nabídne hlubší pochopení bezpečnostního klimatu ve školách z obou perspektiv – pedagogů i žáků/studentů. Tento komplexní přístup umožní identifikovat vzorce, které mohou zlepšit nejen bezpečnost žáků/studentů, ale i pracovní podmínky pedagogů. Výsledky obou projektů mohou přispět k vytváření doporučení pro školní politiky, školení pro pedagogy, a rozvoj preventivních a intervenčních strategií, které přispějí k lepšímu školnímu klimatu a bezpečnému prostředí pro všechny zúčastněné.

Výzkumní pracovníci vyzývají jednotlivé školy a školská zařízení na území České republiky k jejich zapojení do projektu při zdůraznění výhod a přínosů, které může projekt jejich škole či školskému zařízení přinést. Mezi základní zdůrazňované výhody zapojení do projektu jsou uváděny tyto momenty:

- Zlepšení pracovního prostředí: Výzkum může odhalit oblasti, kde se pedagogové cítí nejistě nebo ohroženi, což umožní školám implementovat změny vedoucí k zajištění lepšího a bezpečnějšího pracovního prostředí. Může to zahrnovat zlepšení fyzických bezpečnostních opatření, ale i posílení podpory pro pedagogy na emoční a psychologické úrovni.
- Větší spokojenost učitelů: Zjištění, co ovlivňuje pocit bezpečí pedagogů, může vést k cíleným opatřením na zlepšení pracovních podmínek, což může zvýšit spokojenost učitelů. Spokojený pedagog je motivovanější a méně náchylný k vyhoření.

- Zvýšení kvality výuky: Když se pedagogové cítí bezpečně, mají více energie a soustředění na výuku, což může mít pozitivní vliv na kvalitu vzdělávacího procesu. Bezpečné prostředí pro učitele i žáky vytváří lepší podmínky pro efektivní výuku.
- Prevence problémového chování: Identifikace oblastí, kde pedagogové pociťují ohrožení nebo stres, může pomoci odhalit širší problémy v rámci školy, které by mohly mít negativní dopad na celkovou školní kulturu. Výzkum může přispět k prevenci šikany, agresivního chování nebo nevhodného chování žáků.
- Posílení důvěry ve vedení školy: Když pedagogové vidí, že vedení školy se aktivně zajímá o jejich pocit bezpečí a je ochotno na základě výzkumu provést změny, posiluje to důvěru v školní management. Tento vztah důvěry může vést k lepší komunikaci a větší spolupráci mezi učiteli a vedením školy.
- Podpora profesního rozvoje: Výsledky výzkumu mohou odhalit oblasti, kde pedagogové potřebují více školení nebo podporu, například v oblasti krizové komunikace nebo zvládání stresu. To poskytuje příležitost pro cílený profesní rozvoj a zvyšování kvalifikace pedagogů.
- Zvýšení povědomí o duševním zdraví: Výzkum zaměřený na pocit bezpečí pedagogů, může také otevřít diskusi o duševním zdraví v rámci škol. Uvědomění si těchto témat může vést k větší podpoře učitelů a zajištění, že školy mají programy zaměřené na zlepšení duševního zdraví a pohody personálu.
- Zlepšení vztahů mezi pedagogy a žáky: Když se pedagogové cítí bezpečně, mohou se lépe soustředit na budování pozitivních vztahů se žáky. Bezpečné pracovní prostředí umožňuje učitelům efektivněji komunikovat, vychovávat a motivovat žáky.

Pro školy, školská zařízení je vždy při šetřeních obdobného typu důležitým faktorem zachování anonymity. Výzkumným týmem je anonymita výsledků garantována. Výsledky vztahující se k jednotlivým zapojeným školám, školským zařízením nebudou bez souhlasu vedení školy spojovány s konkrétní školou/školským zařízením. S konkrétními výstupy dotýkajícími se školy bude seznámeno pouze vedení školy a jím určení pracovníci. Celkové výsledky výzkumného projektu budou anonymizovány tak, aby nemohly být spojovány s jakoukoli školou či školským zařízením.

Závěr

Téma bezpečnosti škol je nepochybně jedním z klíčových aspektů, které ovlivňují nejen kvalitu vzdělávání, ale i celkové psychické a fyzické zdraví žáků, pedagogů a dalších účastníků školního vzdělávacího procesu. Bezpečné školní prostředí není jen o prevenci fyzického násilí, ale zahrnuje také prevenci psychického, verbálního a sociálního násilí, prevenci dalších rizikových jevů a zajištění vhodného klimatu, které podporuje zdravý osobní rozvoj. V tomto příspěvku byly ve stručnosti představeny různé aspekty bezpečnosti škol, včetně legislativních rámců, právních předpisů, které je nutné reflektovat při zajišťování bezpečnosti žáků a zaměstnanců.

Závěrem je třeba zdůraznit, že bezpečnost škol není statickým jevem, ale živým procesem, který se neustále vyvíjí v závislosti na nových hrozbách, výzvách, technologiích a sociálních změnách. Prevence a intervence v oblasti bezpečnosti škol a školských zařízení musí být adaptivní, komplexní a zahrnovat spolupráci mezi školami, rodiči, policií, sociálními službami a dalšími relevantními institucemi. Bezpečnost ve školách tedy není pouze otázkou ochrany před vnějšími hrozbami, ale také o vytvoření prostředí, které podporuje vzájemný respekt, inkluzi, zdravý osobní rozvoj a dobré mezilidské vztahy. Je nezbytné, aby školní prostředí bylo místem, kde se žáci a pedagogové cítí nejen fyzicky bezpečně, ale i emocionálně chráněni, což umožňuje jejich plný rozvoj a úspěch ve vzdělávacím procesu. To, jak se cítí pedagogičtí pracovníci ve školním prostředí z hlediska bezpečnosti je předmětem zkoumání v příspěvku prezentovaného výzkumného šetření. Výzkumní pracovníci očekávají, že výzkumné šetření přinese odpovědi na řadu relevantních otázek dotýkajících se této oblasti. Pozornost je zaměřena na konkrétní faktory, které pedagogové považují za klíčové pro jejich pocit bezpečí. Může jít o fyzickou bezpečnost (např. ochrana před násilím ze strany žáků), psychologickou bezpečnost (např. podpora od kolegů, vedení školy), ale také o faktory spojené s organizačními a pedagogickými procesy. Hlavním přínosem první fáze výzkumu by pak mělo být získání relevantních dat vypovídajících o tom, jak pedagogičtí pracovníci vnímají svou vlastní bezpečnost a jaké kroky mohou školy či školská zařízení podniknout, aby tento pocit bezpečí posílily, což následně může přispět k lepšímu pracovnímu prostředí a kvalitě výuky.

Použité zdroje:

Česká školní inspekce. *Hodnocení rizikového chování žáků základních a středních škol se zaměřením na oblast kyberšikany. Tematická zpráva.* Praha: ČŠI, 2023. ISBN 978-80-88492-22-1.

Národní monitoring duševního zdraví žáků na základních školách v České republice. Národní ústav duševního zdraví. 2023. Dostupné na: <https://www.nudz.cz/media-pr/tiskove-zpravy/narodni-monitoring-dusevniho-zdravi-deti-40-vykazuje-znamky-stredni-az-tezke-deprese-30-uzkosti-odbornici-pripravuji-preventivni-opatreni>

Metodické doporučení Minimální standard bezpečnosti v regionálním školství (MŠMT č.j.:19322/2024-4)

Metodiky pro ochranu měkkých cílů dostupné na <https://mv.gov.cz/clanek/ochrana-mekkych-cilu.aspx>

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Usnesení č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky.

Vyhláška č. 246/2001 Sb., o stanovení podmínek požární bezpečnosti a výkonu státního požárního dozoru.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, v platném znění.

Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému, v platném znění.

Zákon. č. 40/2009 sb., Trestní zákoník, v platném znění.

Zákon č. 262/2006 Sb., Zákoník práce, v platném znění.

Zákon č. 141/1961 Sb., Zákon o trestním řízení soudním, v platném znění.

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, v platném znění.

Zákon č. 133/1985 Sb., o požární ochraně, v platném znění.

Zákon č. 250/2016 Sb. o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, v platném znění.

Kontaktní údaje autora:

JUDr. PhDr. Jana FIRSTOVÁ, Ph.D., LL.M., MBA

Institut forezních, bezpečnostních studií a managementu

Jana.firstova@ifbm-studium.cz